

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра правового забезпечення безпеки бізнесу

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«Кримінальна відповідальність за корупційні
злочини в Україні»**

Студента 2 курсу, 5мз групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Правове
забезпечення безпеки
підприємницької діяльності»

Бови Івана
Валерійовича

*підпис
студента*

Науковий керівник
кандидат юридичних
наук, доцент кафедри

Нікітенко Віктор
Миколайович

*підпис
керівника*

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук,
професор

Костюченко
Олена Євгенівна

*підпис
керівника*

Київ-2020

ВСТУП.....3

**РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА
КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ.....6**

1.1 Загальне поняття корупційного злочину.....6

1.2 Незаконне збагачення як особливий різновид корупційного
злочину.....12

**РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДІВ
КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ20**

2.1 Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, що вчиняються
шляхом зловживання службовим становищем (ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313,
320, 357, 410 КК України).....20

2.2 Об'єктивні та суб'єктивні ознаки окремих складів злочинів (ст.ст. 210,
354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3 – 369, 369-2, 369-3 КК України).....26

**РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ
КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ.....36**

3.1 Зарубіжний досвід встановлення відповідальності за корупційні
злочини.....36

3.2. Напрями удосконалення кримінальної відповідальності за корупційні
злочини в Україні.....40

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....45

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корупція в Україні заподіює шкоду всім складовим національної безпеки держави. Рівень корупції має тенденцію до росту і вже досяг транснаціональних масштабів. Неefективність боротьби з корупцією, величезний суспільний запит на справедливість та, більшою мірою, зобов'язання перед міжнародними організаціями зробили неможливим подальше ігнорування цієї проблеми з боку держави. Водночас нові методи антикорупційної політики в Україні не завжди характеризуються дієвістю та прозорістю.

Європейський Союз та Міжнародний валютний фонд рекомендували Україні виконати низку вимог в антикорупційній сфері, які є необхідними для подальшої євроінтеграції та отримання макрофінансової допомоги.

На виконання цих вимог за останні роки було прийнято важливі антикорупційні нормативно-правові акти, а саме Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про Вищий антикорупційний суд», Закон України «Про Національне антикорупційне бюро» і т.д. Унаслідок прийняття цих нормативно-правових актів створено Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Агентство з розшуку та менеджменту активів, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд України та інші.

Не зважаючи на вчинення з боку державних органів відповідних дій у вказаній сфері, для України корупція стала справжнім тягарем. Так, у 2020 році Україна посіла 126 місце із 180 позицій у рейтингу сприйняття корупції. Український народ стикнувся з численними проблемами реформування системи антикорупційних органів щодо протидії корупції у різних сферах життєдіяльності. Недосконалість законодавства, лобіювання інтересів олігархату та політична заангажованість питання призвели до

істотного завдання шкоди національним інтересам від вчинення кримінальних корупційних правопорушень.

Особливо небезпечними проявами корупції є вчинення суспільно небезпечних корупційних діянь – злочинів. Ця проблема набуває особливого значення у зв'язку з тим, що корупція щільно пов'язана з іншими формами злочинності, зокрема організованою й економічною злочинністю.

Саме тому тема цієї роботи є важливою для проведення наукового дослідження. Крім цього, наслідки корупційних злочинів впливають не лише на політичні аспекти розвитку держави, а і на соціально-економічну сферу життя: економіку, управління, соціальну і правову сфери, міжнародні відносини, формування громадської свідомості.

У роботі досліджено актуальні питання кримінально-правової охорони відносин, на які посягають корупційні злочини. Проаналізовано поняття та різновиди корупційних злочинів, їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Виявлено проблемні аспекти кримінально-правової протидії корупційним злочинам. Проаналізовано норму, що встановлює кримінальну відповідальність за незаконне збагачення, висунуто пропозиції до її практичної реалізації.

Метою роботи є кримінально-правовий аналіз відповідальності за корупційні злочини відповідно до Кримінального кодексу України (далі – КК).

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із вчиненням корупційних злочинів в Україні.

Предметом дослідження є кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за корупційні злочини в Україні.

Теоретична основа дослідження базується на дослідженні чинного законодавства і нормативно-правових актів в сфері кримінального регулювання корупційних злочинів, наукових праць відомих вчених, судової практики судових інстанцій України.

Для дослідження використані статистичні матеріали.

Завданням даної роботи є визначення поняття, ознак, системи корупційних злочинів та їх кримінально-правового регулювання, проведення кримінально-правової характеристики складів корупційних злочинів, а також аналіз норми, що встановлює кримінальну відповідальність за незаконне збагачення та пропозиції до її практичної реалізації.

Дослідженням теми корупції в Україні займалися такі вчені, як: В.І. Антипов, Л.І. Аркуша, І.Г. Бережнюк, А.М. Бойко, О.Ю. Бусол, В.Д. Гвоздецький, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, С.І. Денисенко, О.Г. Кальман, В. М. Киричко, М.І. Мельник, Т.В. Мельничук, Д.Г. Михайленко, Є.В. Невмержицький, І.М. Резник, М.І. Хавронюк, Г.Л. Шведова.

Методи дослідження. Методологічною базою є низка загально-наукових, спеціальних кримінально-правових та кримінологічних методів: системний, логічний, формально-юридичний, метод порівняння, метод аналізу тощо.

Практична цінність. Висновки та рекомендації, сформульовані в роботі можуть бути використані під час розслідування уповноваженими органами корупційних злочинів та правопорушень, пов'язаних із корупцією, зокрема у частині їх кримінально-правової кваліфікації; для подальшого удосконалення та систематизації сучасного антикорупційного законодавства України; як науково-теоретична та методологічна основа для подальших досліджень проблеми удосконалення антикорупційного законодавства та здійснення антикорупційної діяльності у сфері запобігання та протидії корупції.

Структура роботи відповідає поставленій меті та дослідницьким завданням. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів (6 підрозділів), висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 50 сторінок (основний текст – 42 сторінки).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ.

1.1 Загальне поняття корупційного злочину.

У відповідності до Закону України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» до Кримінального кодексу України (далі – КК України) внесені зміни, якими було запроваджено поняття «кримінальне правопорушення» (ст. 11). Статтею 12 КК України визначає критерії поділу кримінальних правопорушень на кримінальні проступки та злочини.

З огляду на те, що аналізовані у нашій роботі корупційні кримінальні правопорушення віднесені до злочинів, тому у подальшому ми будемо використовувати термін саме «корупційні злочини».

Термін «корупція» походить від латинського «*corruptio*», що тлумачиться як «підкуп, продажність громадських і політичних діячів, посадових осіб». Корумпованість (лат. *corruptere*) означає підкупування кого-небудь грошима або іншими матеріальними благами. У римському праві визначення «*corruptere*» трактувалося як ушкоджувати, ламати, руйнувати, підкупувати та означало протиправні дії в судовій практиці, зокрема перешкоджання нормальному ходові судового процесу або процесу управління справами суспільства. Їх сутність полягає в тому, що вона має: соціальну зумовленість; свою «ціну», що платить суспільство за її існування; негативний вплив на всі сфери суспільного життя; транснаціональний характер; економічні, політичні, правові, психологічні й моральні аспекти; здатність постійно пристосовуватися до нових реалій життя [24, с. 73, 76].

Загалом корупційні злочини є конвенційними, оскільки їх існування визнається міжнародним кримінальним правом. Так, ст. 8 «Криміналізація корупції» Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року (ратифікована Україною із застереженнями і

заявами 4 лютого 2004 року) (далі – Конвенція) вказує на необхідність визнати кримінально караними такі діяння, якщо вони вчиняються навмисно:

- а) обіцянка, пропозиція або надання публічній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію або бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків;
- б) вимагання або прийняття публічною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної або юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків.

Також Конвенція передбачає, що кожна держава-учасниця має розглянути можливість визнати кримінально караними:

- 1) випадки, про які йдеться вище, якщо в них бере участь будь-яка іноземна публічна посадова особа або міжнародний цивільний службовець;
- 2) участь як спілльник у вчиненні будь-якого злочину, визнаного таким відповідно до ст. 8 цієї Конвенції;
- 3) будь-які інші форми корупції [12].

Умовою для існування корупції є не лише діяння службової особи, спрямоване на отримання пільг, матеріальних і нематеріальних активів, переваг, послуг, благ протиправним шляхом, а й готовність посадовців та працівників відповідного органу, підприємства, установи, організації запропонувати «взаємоприйнятний» варіант вирішення проблеми, обминаючи формальні процедури, а також неспроможність суспільства ефективно боротися з такими зловживаннями.

Науковці відмічають, що корупції притаманні низка характерних для неї ознак:

- 1) суспільний характер і спосіб прояву, що обумовлений певним станом суспільства на конкретному етапі його розвитку;
- 2) суб'єкти корупції є лише особи, що наділені владою або публічними повноваженнями;

- 3) має прояв у вигляді неправомірних, переважно корисливих дій при реалізації влади чи службових повноважень;
- 4) тісна пов'язаність з організованою злочинністю;
- 5) за своєю структурою охоплює кримінальні злочини, адміністративні правопорушення та цивільно-правові делікти;
- 6) суспільна небезпечність, що передбачає передусім негативний вплив на охоронювані законом цінності у сфері державної влади [25, с. 287].

Про корупційні злочини, а точніше – «злочини, пов'язані з корупцією», зважаючи на офіційний переклад українською мовою, згадує Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173), що прийнята 27 січня 1999 року у Страсбурзі та ратифікована Україною 18 жовтня 2006 року [5].

Крім цього, поняття «корупційний злочин» є широко вживаним у законодавстві більшості держав світу, у тому числі тих, які є вихідцями пострадянського простору (Киргизька Республіка, Республіка Молдова та ін.) та правові системи яких є близькими до такої ж системи України. Впровадження терміну «корупційний злочин» у національне кримінальне законодавство є цілком обґрунтованим і необхідним кроком [11].

У теорії кримінального права корупційні злочини визначалися по-різному:

- злочини, які полягають у неправомірному використанні (зловживанні) посадовими особами органів державної влади або місцевого самоврядування наданої їм влади або свого посадового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб;
- будь-який умисний злочин, що вчиняється посадовою особою органу державної влади або місцевого самоврядування з використанням свого службового становища з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або для задоволення інтересів третіх осіб;
- передбачене в Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – КК України) суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення.

А.В. Савченко стверджує, що таку різноманітність наукових визначень зумовлено відсутністю законодавчої дефініції поняття «корупційний злочин». Загалом корупційним є злочин, що вчиняється службовою особою, яка надає публічні послуги з використанням можливостей свого спеціального статусу з метою одержання неправомірної вигоди. Під перелічені умови у КК України підпадає близько 100 посягань та цей Кодекс не розглядає відповідальність за корупційні злочини в межах будь-якого окремого розділу його Особливої частини. Серед двадцяти розділів Особливої частини КК України не існує розділу, який би мав назву «Корупційні злочини». Натомість законодавець застосував неординарний підхід – визначення корупційних злочинів наведено у примітці до ст. 45 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям» у розділі IX «Звільнення від кримінальної відповідальності» Загальної частини КК України. Зумовлено це тим, що саме в цій статті вперше згадується про термін «корупційний злочин» (у зв'язку із вирішенням питань про звільнення особи від кримінальної відповідальності), а отже, з позиції законодавчої техніки існує потреба в його визначенні в межах зазначеної кримінально-правової норми. Уперше законодавче визначення корупційних злочинів у національному КК з'явилося на підставі Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року. Цей Закон доповнив ст. 45 приміткою відповідного змісту, однак пізніше редакцію цієї примітки було законодавчо переглянуто. На підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12 лютого 2015 року примітка до ст. 45 КК України отримала нову редакцію [10].

Наразі корупційними злочинами, відповідно до КК України, вважаються злочини, відповідальність за які передбачена ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання

службовим становищем, а також суспільно небезпечні діяння, визначені ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3 – 369, 369-2, 369-3 цього Кодексу.

Очевидно, що законодавче визначення корупційних злочинів надано не в контексті їх широкого опису з розкриттям специфічних ознак, а шляхом перерахування конкретних статей КК України, якими встановлена відповідальність за вчинення таких суспільно небезпечних посягань. Отже, наразі до кола корупційних злочинів належать певні посягання, які передбачені 20 статтями КК України, тобто законодавець навів їх вичерпний перелік.

У юридичній літературі певні науковці пропонують розробити єдине поняття «корупційний злочин» у межах нового складу злочину – «корупційний злочин». Інші науковці не погоджуються з цим, вважаючи такий крок недоцільним, оскільки корупційні діяння настільки різні за правовою природою, суспільною небезпекою, складом суб'єктів, видами покарань, що охопити їх в одній статті неможливо. При цьому, формування нового та єдиного складу злочину на практиці може створити проблеми з кваліфікацією, які навряд чи будуть ефективно вирішуватися; по-друге, корупційний злочин не є таким, що містить єдиний склад, – це видове поняття; по-третє, корупційні злочини – певна група злочинів, об'єднаних характерними для них ознаками корупції.

Як стверджує А.В. Савченко, корупційним злочинам властиві дві групи ознак: а) склад злочину, передбачений КК України; б) ознаки корупційного правопорушення. Під корупційним злочином законодавець розуміє передбачене в Особливій частині КК України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення.

При цьому може йтися про такі типові ознаки корупційного злочину:

1) *суспільна небезпечність* (рівень суспільної небезпеки корупційних злочинів є визначальним для розмежування від інших корупційних правопорушень, адже їх вчинення завжди створює загрозу заподіяння

істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі, або фактично заподіює таку шкоду);

2) *протиправність* (корупційне діяння має бути передбачено виключно КК України);

3) наявність діяння, що містить *ознаки корупції*, зміст якої розкрито у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року (зокрема, вчинення корупційного злочину завжди пов'язано з використанням особою влади, службового становища чи можливостей, які з такого службового становища випливають, при цьому слід уточнити, що для такого злочину характерно не просто використання службового становища, а зловживання таким становищем, тобто діяння, що містить ознаки корупції: а) може вчинятися як шляхом дії, так і бездіяльності; б) полягає у використанні особою влади чи своїх службових повноважень; в) суперечить службовим інтересам);

4) вчинення його *спеціальним суб'єктом* – особою, повний перелік яких зазначено у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. Суб'єктом корупційного злочину є службові особи публічного і приватного права, а також особи, які надають публічні послуги. Крім цього, суб'єктами зазначених злочинів можуть бути працівники підприємств, установ та організацій, які не є службовими особами, та загальні суб'єкти;

5) *наявність умислу (умисної форми вини)*. У злочинах, передбачених ст.ст. 364, 364-1 і 365-2 КК України, ставлення до наслідків може виражатися як у формі умислу, так й у формі необережності. Також слід зазначити, що корупційні злочини переважно мають корисливу спрямованість або передбачають одержання неправомірної вигоди, проте можуть мати й інші мотив та мету;

б) *караність*. Покарання за корупційні злочини варіюється від штрафу до позбавлення волі на строк до 15 років з конфіскацією майна. Особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, може бути

звільнена від кримінальної відповідальності (а отже, і від покарання) за злочини, передбачені ст.ст. 354, 368-3, 369-4, 369, 369-2 КК України, за наявності додержання умов і підстав, зазначених у ч. 5 ст. 354 цього Кодексу. Проте, з наведених вище положень щодо типових ознак корупційних злочинів можуть бути певні винятки.

Отже, враховуючи вищевикладене, під корупційними злочинами слід розуміти передбачені виключно КК України, суспільно небезпечні, карані умисні діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами злочинів.

1.2 Незаконне збагачення як особливий різновид корупційного злочину.

Аналіз положень антикорупційного законодавства та правових норм, які визначають понятійно-категоріальний апарат корупційної групи злочинів, свідчить, що предметом безпосереднього злочинного посягання цієї групи злочинів є дуже широким і в цілому характеризується як предмет неправомірної вигоди, яку особа бажає отримати для себе, родичів чи третіх осіб. Саме корисливий мотив породжує умисел вчинити суспільно небезпечне корупційне діяння.

Тобто, практично усі корупційні злочини спрямовані на досягнення кінцевої мету – одержання матеріальної вигоди (активів), яка досягається протиправним способом, інакше кажучи, незаконне збагачення.

Встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення є рекомендацією Європейського Союзу і зобов'язанням України перед МВФ, закріпленим Меморандумом про взаємодію із Міжнародним Валютним Фондом від 22 квітня 2014 року, а також за статтею 20 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції 2003 року, ратифікованої Верховною Радою України 18 жовтня 2006 року [6].

Кримінальну відповідальність за незаконне збагачення успішно впроваджено статтею 368-2 КК України у 2016 році. Проте на початку 2019 року Конституційний Суд України прийняв рішення про декриміналізацію статті 368-2 Кримінального кодексу України через невідповідність нормам статей 8, 61, 62, 63 Конституції України, а саме порушення принципу презумпції невинуватості, принципу свободи від самовикриття.

Крім того, цією нормою було перекладено обов'язок доказування зі сторони обвинувачення на сторону захисту, яка повинна доводити законність походження активів.

Стаття 368-2 КК України «Незаконне збагачення» передбачала кримінальну відповідальність за набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність активів у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами, а так само передача нею таких активів будь-якій іншій особі. Конституційний Суд України вирішив, що формулювання «законність підстав набуття, яких не підтверджено доказами» суперечить Конституції України. Таке рішення викликало суспільний резонанс, а європейські партнери пропонували негайно криміналізувати це суспільно небезпечне діяння.

Відсутність кримінальної відповідальності за незаконне збагачення нівелює роль системи електронного декларування у попередженні та виявленні корупції, так як суб'єкти декларування не мають перешкод для декларування незаконно набутих активів. Більш того, це може бути використане для легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Верховною Радою України 31 жовтня 2019 року ухвалено Закон України № 263-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за

набуття таких активів» (далі – Закон), яким доповнено КК України статтею 368-5 «Незаконне збагачення» та внесено зміни до Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України щодо стягнення в дохід держави необґрунтованих активів (спеціальна конфіскація).

Закон запропонував принципово інший підхід до визначення незаконного збагачення. Так, стаття 368-5 незаконним збагаченням визначає набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи. Таке формулювання повністю змінило підхід до розуміння складу злочину та його розслідування. У примітці до норми закону роз'яснено вжиті у ній терміни.

Відповідно до примітки, особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Під набуттям активів слід розуміти набуття їх особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у власність, а також набуття активів у власність іншою фізичною або юридичною особою, якщо доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо або опосередковано вчиняти щодо таких активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними.

Під активами слід розуміти грошові кошти (у тому числі готівкові кошти, кошти, що перебувають на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, у тому числі криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Під законними доходами особи слід розуміти доходи, правомірно отримані особою із законних джерел, зокрема визначених пунктами 7 і 8 частини першої статті 46 Закону України «Про запобігання корупції». При визначенні різниці між вартістю набутих активів та законними доходами не враховуються активи, які є предметом провадження у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави, а також активи, стягнуті в дохід держави в рамках такого провадження.

Санкція статті визначає, що вчинення цього суспільно небезпечного діяння карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Отже, як і раніше, під дію цієї кримінально-правової норми підпадають топ-посадовці, судді та інші чиновники або політичні діячі. У відповідності до нової редакції статті 368-5 КК України до кримінальної відповідальності можуть бути притягнуті також керівник Офісу Президента, його перший заступник, посадовці патронатної служби, крім тих осіб, які виконують свої обов'язки на громадських засадах, а також помічників суддів.

Кримінальна відповідальність згідно із статтею 368-5 КК України настає у випадку, якщо особа незаконно набула у власність активи на більше ніж шість тисяч п'ятсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян (на сьогодні – це приблизно 6,831 мільйона гривень). Одночасно, якщо сума непідтверджених активів певного посадовця менша, ніж 6,831 мільйона гривень, то відповідальність буде визначатися у цивільно-правовому порядку.

Тобто, якщо фактичні доходи особи перевищують більш ніж п'ятсот прожиткових мінімумів для працездатних осіб (приблизно 1 мільйон гривень), то Спеціальна антикорупційна прокуратура, у разі доведення незаконності цих активів у Вищому антикорупційному суді, може стягнути їх в дохід держави в порядку цивільної конфіскації.

При цьому, на предмет незаконного збагачення досліджуються наступні активи: готівкові кошти та кошти на рахунках у банках, фінансових установах; нерухомість та інше майно; майнові права; немайнові права, в т.ч. криптовалюти; обсяг зменшення фінансових зобов'язань; роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Водночас згідно з положеннями п. 8 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» не підлягають декларуванню наявні грошові активи (у т.ч. готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам) та активи у дорогоцінних (банківських) металах, сукупна вартість яких не перевищує п'ятдесят прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб (приблизно 100 тисяч гривень).

Цей факт свідчить про те, що у випадку набуття зазначеною особою активів у розмірі більшому, ніж 100 000 грн., але меншому, ніж 1 млн грн. без законних підстав, така особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності за порушення вимог фінансового контролю, тобто сплатить лише штраф. Правових механізмів стягнення таких активів не передбачено чинним законодавством. [2]

Механізм доведення антикорупційними органами відповідальності за незаконне збагачення прописаний досить змістовно. Так, Національне агентство із запобігання корупції (далі НАЗК) займається первісною перевіркою електронних декларацій чиновників. У разі виявлення у деклараціях відомостей про набуття останніми права власності на незаконні активи НАЗК має звернутися до правоохоронних органів за підслідністю із відповідним повідомленням. Далі, у роботу долучаються Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) та Спеціальна антикорупційна прокуратура (далі – САП). Вони мають зібрати достатньо доказів для того, щоб довести, що задекларовані активи не відповідають законним статкам.

З іншого боку, інформація про наявність у чиновника активів, які неспіврозмірні із його статками, може поступити із відкритих джерел або безпосередньо із заяви про вчинення кримінального правопорушення.

У такому випадку, детективи НАБУ повинні довести зв'язок між майном і чиновником як прямий, або ж опосередкований через будь-яких інших осіб, якщо буде доведено, що таке набуття було здійснено за дорученням самого посадовця. Далі справа передається до Вищого антикорупційного суду для її вирішення у судовому порядку.

Позов про визнання активів необґрунтованими може подаватись без наявності обвинувального вироку стосовно особи. При цьому, розглядає позови виключно Вищий антикорупційний суд, а позивачами виступають представники НАБУ або прокурори САП Офісу Генерального прокурора.

Незважаючи на всі позитивні моменти, сама ідея статті та її реалізація на практиці викликає й негативні побоювання. Правоохоронці не можуть просто констатувати факт існування незаконних статків без з'ясування джерела їх походження. А таке джерело, у свою чергу, не може мати легальний характер і скоріше за все, отримане в результаті корупційної складової, що утворює новий окремий склад злочину.

КК України та Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) не вимагають такого розслідування та встановлення джерела походження активів. Це свідчить про те, що відповідальність за незаконне збагачення може стати потужним інструментом судового переслідування чиновників. Адже вона не потребує доведення корупційної складової, що дозволяє суду робити висновки з того факту, що посадовець має статки, які не могли бути отримані із законних джерел.

Проаналізувавши американський підхід до цієї проблематики, можна зробити висновок, що їх модель є більш збалансованою. Американська модель полягає у використанні відповідальності за незаконне збагачення у якості інструменту кримінального чи цивільного переслідування за неподання фінансової звітності одночасно з обвинуваченням в ухиленні від

сплати податків. Тобто, незаконне збагачення використовується як інструмент розслідування корупції.

Відповідно до тексту Закону конфіскація незаконних активів і покарання за набуття таких активів застосовуватиметься виключно до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тобто перелік яких міститься у пункті 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Водночас у преамбулі зазначено, що цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» його дія, крім осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, поширюється також на інших суб'єктів, які є суб'єктами декларування.

При цьому, відповідно до абзацу першого частини першої статті 65 Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в частині першій статті 3 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

Отже, з урахуванням наведеного, застосування конфіскації незаконних активів і покарання за набуття таких активів здійснюється вибірково, тобто лише до окремих категорій суб'єктів декларування. Дана обставина свідчить про відсутність послідовності законодавця у реалізації засад боротьби із корупцією, визначених у Законі України «Про запобігання корупції».

Ураховуючи вищезазначене, слід дійти висновку, що Верховна Рада України, ухвалюючи Закон, яким встановлена кримінальна відповідальність за незаконне збагачення, підтвердила актуальну роль та значення системи

електронного декларування у попередженні, виявленні та запобіганні корупції. Текст нововведеної статті 368-5 КК України змінив підхід до розуміння складу злочину та його розслідування.

Крім того, Закон чітко прописує механізм доведення антикорупційними органами відповідальності за незаконне збагачення, що призведе до налагодження взаємодії у діяльності цих органів та підвищить ефективність їх роботи у даній сфері.

Водночас, негативними моментами є відсутність дієвого покарання у випадку набуття зазначеною особою активів у розмірі більшому, ніж 100 000 грн., але меншому, ніж 1 мільйон грн. без законних підстав, а також відсутність правових механізмів стягнення таких активів в дохід держави. Крім того, застосування конфіскації незаконних активів і покарання за набуття таких активів вибірково лише до окремих категорій суб'єктів декларування є свідченням відсутності послідовності законодавця у реалізації засад боротьби із корупцією, визначених у Законі України «Про запобігання корупції».

РОЗДІЛ 2. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СКЛАДІВ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

2.1 Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів злочинів, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем (ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КК підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого цим Кодексом. Пам'ятаючи що корупційні кримінальні правопорушення є злочинами, тому ми вживаємо саме останній термін.

Склад будь-якого злочину передбачає наявність таких обов'язкових елементів: об'єкт злочину, об'єктивну сторону (об'єктивні ознаки) та суб'єкт злочину, суб'єктивну сторону (суб'єктивні ознаки).

У цьому розділі проаналізуємо кримінально-правовий аналіз корупційних злочинів, визначених у примітці ст. 45 КК України, тобто їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

Класифікація корупційних злочинів відповідно до КК України має здебільшого науковий підхід.

Так, О.Ю. Бусол, розділяючи думку багатьох науковців, стверджує, що гармонічним є поділ на умовні – ті, які потребують наявності певних умов для визнання їх корупційними, та безумовні [13].

Для корупційних злочинів першої групи характерним є те, що їх склад має не всі ознаки корупційності, тому законодавець прямо вказує, що не будь-яка форма об'єктивної сторони вказаних злочинів дозволяє віднести їх до корупційних, а лише у тому випадку, якщо вони будуть вчинені шляхом зловживання особою своїм службовим становищем (владою). До *корупційних злочинів, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем*

належать передбачені КК України норми наступні суспільно небезпечні діяння:

- ч. 2 ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»;
- ч. 2 ст. 262 «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»;
- ч. 2 ст. 308 «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;
- ч. 2 ст. 312 «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;
- ч. 2 ст. 313 «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;
- ст. 320 «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»;
- ч. 1 ст. 357 «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження»;
- ч. 2 ст. 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем».

Отже, корупційну ознаку має виключно ті діяння, що вказуються у частинах других ст.ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 410 КК України

(виключення становить лише ст. 357 КК України, де така ознака зазначена в ч. 1 цієї статті), а отже кваліфікація цих злочинів за частинами першими окреслених вище статей буде неможливою. Тобто, не можна ставити у вину ті дії, які закон вважає не характерними для протиправної поведінки службової особи, що зловживає своїм становищем.

Родовими об'єктами цієї групи злочинів є: право власності (ст. 191 КК України); громадська безпека (ст. 262 КК України); встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст.ст. 308, 312, 313, 320 КК України); авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. 357 КК України); встановлений порядок несення військової служби та порядок здійснення права власності щодо військового майна (ст. 410 КК України).

Предметами вказаних злочинів є: чуже майно (ст. 191 КК України); вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої, радіоактивні матеріали (ст. 262 КК України); наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги (ст. 308 КК України); прекурсори (ст. 312 КК України); обладнання, призначене для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 313 КК України); снотворний мак і коноплі, а також психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори, призначені для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин (ст. 320 КК України); документи, штампи, печатки (ст. 357 КК України); зброя, бойові припаси, інше військове майно (ст. 410 КК України).

Характерною для вказаної групи корупційних злочинів є об'єктивна сторона, що виражається у діянні, вчиненому виключно шляхом зловживання службовим становищем.

Для цих суспільно-небезпечних діянь властивий спеціальний суб'єкт.

Суб'єктивна сторона зазначених корупційних злочинів виражена в умисній формі вини. Злочин, передбачений ст. 320 КК України, може бути

вчинений як умисно, так і з необережності щодо дій, про які йдеться в диспозиціях цієї статті. Деяким злочинам може бути властивий корисливий мотив (ст. 191 КК України).

Розглянемо більш детально об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів корупційних злочинів, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем на прикладі злочинів, передбачених *ч. 2 ст.191, ч. 2 ст. 308 КК України*.

Більшість науковців вважають, що злочин, передбачений ч. 2 ст.191 КК України з об'єктивної сторони може бути вчинений у формі привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Привласнення майна шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем полягає у протиправному і безоплатному вилученні (утриманні, неповерненні) винним чужого майна, яке знаходилося у його правомірному володінні, з наміром у подальшому обернути його на свою користь. У результаті привласнення чужого майна винний починає незаконно володіти і користуватись вилученим майном, поліпшуючи безпосередньо за рахунок викраденого своє матеріальне становище.

Розтрата шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем передбачає незаконне і безоплатне обернення винним чужого майна, яке йому ввірене чи перебувало в його віданні, на користь третіх осіб. У результаті розтрата винний поліпшує майнове становище інших осіб шляхом безпосереднього споживання ними незаконно вилученого майна, позбавлення їх за рахунок витрачання такого майна певних матеріальних витрат, збільшення доходів інших осіб.

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем має місце тоді, коли службова особа незаконно обертає чуже майно на свою користь чи користь третіх осіб, використовуючи при цьому своє службове становище. Його особливістю є те, що, на відміну від привласнення чи розтрата, предметом заволодіння чужим майном

шляхом службового зловживання може бути і майно, яке безпосередньо не було ввірене винному чи не перебувало в його віданні.

У вказаний спосіб винний може заволодіти майном, щодо якого в силу своєї посади він наділений правомочністю управління чи розпорядження майном через інших осіб. Тобто він має певні владні повноваження щодо впливу на осіб, яким це майно ввірено чи перебуває у їх віданні.

Предметом такого протиправного заволодіння може бути також майно, щодо якого ні сам винний, ні його підлеглі не були наділені певною правомочністю.

На відміну від привласнення і розтрати для заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем основною ознакою є не наявність чи відсутність у винного певної правомочності щодо майна, яке є предметом злочину, а використання для заволодіння чужим майном офіційно наданих йому за посадою службових повноважень.

Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем слід відмежовувати від зловживання владою або службовим становищем, яке вчиняється з метою одержання неправомірної вигоди і утворює склад злочину, передбаченого ст. 364 КК України.

Зловживання службовою особою своїм службовим становищем при вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 191 КК України, виступає способом заволодіння чужого майна і таким чином утворює спеціальний склад службового зловживання. При зловживанні владою або службовим становищем, відповідальність за яке передбачена ст. 364 КК України, службова особа не заволодіває чужим майном, а діючи всупереч інтересам служби і протиправно отримуючи вигоду зі свого службового становища, завдає власнику майна майнову шкоду.

Суб'єктом привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем є виключно службова особа.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом і корисливим мотивом.

Родовим об'єктом за ч. 2. ст. 308 КК України є встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих і отруйних речовин, лікарських та одурманюючих засобів, радіоактивно забрудненої продукції, мікробіологічних та інших біологічних агентів і токсинів, як складова частина здоров'я населення. Основним безпосереднім об'єктом злочину за є встановлений порядок обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Додатковим факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи, власність.

Предметом цього злочину виступають наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги.

Об'єктивна сторона злочину передбачає умисне незаконне вилучення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів будь-яким способом (окрім розтрата) із підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, чи в окремих громадян, у тому числі вилучення маку снотворного чи конопель або їх частин із земельних ділянок господарств чи громадян до закінчення збирання врожаю. При цьому, немає значення, правомірно чи незаконно особа володіла наркотичним засобом, психотропною речовиною, їх аналогом або вирощувала зазначені рослини, які стали предметом незаконного вилучення.

Способами такого вилучення є заволодіння ними шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем.

Заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами шляхом привласнення чи зловживання службовим становищем

– з моменту утримання цих засобів чи речовин і обернення їх таким чином на свою користь або користь інших осіб. [15, с. 877].

Суб'єктом злочину, вчиненого шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем є службова особа. Привласнення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів може бути вчинено лише особою, якій вони були ввірені чи перебували у її віданні у зв'язку з її професійною діяльністю.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом.

Отже, з урахуванням викладеного вище, можна дійти до висновку, що корупційні злочини, що відносяться до цієї групи, хоч і не мають усіх корупційних ознак, проте об'єднані однаковою способом вчинення – шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем, що і є ключовим у визначенні їх як корупційних.

2.2 Об'єктивні та суб'єктивні ознаки окремих складів злочинів (ст.ст. 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3 – 369, 369-2, 369-3 КК України).

Другу групу становлять окремі корупційні злочини у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Зокрема, відповідно до чинного КК України до них можуть бути віднесені такі діяння, що кваліфікуються за:

- ст. 210 *«Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»;*
- ст. 354 *«Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»;*
- ст. 364 *«Зловживання владою або службовим становищем»;*

- ст. 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;
- ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»;
- ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»;
- ст. 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;
- ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»;
- ст. 368-5 «Незаконне збагачення»;
- ст. 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»;
- ст. 369-2 «Зловживання впливом».
- Ст. 369-3 «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань».

Родовими об'єктами цієї групи злочинів є: суспільні відносини у сфері господарської діяльності (ст. 210 КК України); авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст. 354 КК України); суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст.ст. 364, 364-1, 365- 2, 368, 368-3 – 369, 369-2, 369-3 КК України).

Предметами вказаних злочинів є: бюджетні кошти (ст. 210 КК України); неправомірна вигода (ст.ст. 354, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 369-3 КК України); активи у значному розмірі, законність підстав набуття яких не підтверджено доказами (ст. 368-5 КК України).

Об'єктивна сторона цієї групи злочинів, порівняно з першою, не має специфічних умов.

Для цих суспільно-небезпечних діянь переважно властивий спеціальний суб'єкт – службова особа: службова особа юридичної особи

публічного та приватного права (ст. 364 та 364-1); особа, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг (ст. 365-2 КК України). Проте, є певні виключення: працівник підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особою, який працює на користь підприємства, установи чи організації (ч.ч. 3, 4 ст. 354 КК України); загальний суб'єкт (ч. 1, 2 ст.ст. 354, 369, 369-3 КК України).

Слід відзначити, що суб'єкт, за ст. 369-3 КК України у випадку вчинення цього злочину шляхом підкупу, є спеціальним – спортсмен, особа допоміжного спортивного персоналу, яка бере участь у спортивному змаганні або посадова особа у сфері спорту.

Суб'єктивна сторона зазначених корупційних злочинів виражена в умисній формі вини. Деяким злочинам може бути властива спеціальна мета (ст. 364, 364-1, 368, 369-3 КК України).

Розглянемо об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів безумовно корупційних злочинів на прикладі злочинів, передбачених *ст.ст. 364, 368, 369 КК України*.

Аналізуючи ст. 364 КК України, слід зазначити, що зловживання владою або службовим становищем визнається злочином за наявності сукупності трьох ознак: 1) використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби; 2) вчинення такого діяння з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи; 3) нанесення такими діями істотної шкоди охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Об'єктивна сторона характеризується наступними формами: 1) зловживання владою; 2) зловживання службовим становищем, яке завдало істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [14, с. 208].

На думку М. І. Хавронюка, зловживанням владою вважається умисне використання службовою особою, яка наділена владними повноваженнями, всупереч інтересам служби своїх прав щодо прийняття рішень, обов'язкових для виконання іншими фізичними чи юридичними особами, а також пред'явлення вимог. Зловживати владою може бути як представник влади, так і службова особа, яка виконує організаційно-розпорядчі функції. Зловживання службовим становищем - це будь-яке умисне використання службовою особою всупереч інтересам служби своїх прав і можливостей, пов'язаних з її посадою. У цілому зловживання службовим становищем – більш широке поняття, що містить у собі зловживання владою, так як службова особа може використовувати владні права та можливості всупереч інтересам служби, якщо вона ними наділена [14, с. 215].

Суб'єктом зловживання владою або службовим становищем вважається лише службова особа [14, с. 258]. Згідно з нормами КК України службовими особами є особи, які постійно чи тимчасово здійснюють функції представників влади, а також обіймають постійно чи тимчасово на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням, а також іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, зазначені в примітці Закону про кримінальну відповідальність.

З суб'єктивної сторони цей злочин має умисну або змішану форму вини. Він характеризується умисним ставленням винного до діяння і умисним або необережним ставленням до його наслідків.

Предметом злочину ст. 368 КК України вважається неправомірна вигода. Законодавець не встановлює мінімальний розмір неправомірної вигоди як предмета злочину, виходячи з того, що одержання (прийняття пропозиції, обіцянки, прохання надати) неправомірної вигоди у будь-якому

розмірі порушує правомірне функціонування публічної управлінської сфери, підриває її авторитет, а тому повинно визнаватися злочином.

Об'єктивна сторона злочину характеризується у таких формах:

1) прийняття пропозиції неправомірної вигоди; 2) прийняття обіцянки неправомірної вигоди; 3) одержання неправомірної вигоди; 4) прохання надати неправомірну вигоду.

На думку професора М. І. Мельника, із диспозиції ч.1 ст. 368 КК України впливає нерозривний зв'язок між одержанням неправомірної вигоди, з одного боку, і вчиненням або не вчиненням службовою особою дій з використанням своїх владних чи інших службових повноважень – в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи, з другого боку. Відсутність такого зв'язку виключає наявність складу цього злочину. Водночас фактичне вчинення або не вчинення дій по службі в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи знаходиться поза межами об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України [14, с. 276].

Таким чином, немає значення, за законні чи незаконні дії з використанням службового становища винний одержує або просить неправомірну вигоду, приймає пропозицію або обіцянку такої вигоди. Якщо це зроблено за правомірні діяння або за такі протиправні діяння по службі, які є дисциплінарними проступками, то особа має нести відповідальність лише за ст. 368 КК України.

Суб'єктом даного злочину вважається «публічна» службова особа, а суб'єктивна сторона характеризується прямим умислом. Пропозиція, надання обіцянки неправомірної вигоди, з одного боку, та одержання чи прохання такої вигоди, з другого, передбачають, що обидві сторони усвідомлюють характер вчинюваних ними діянь із неправомірною вигодою.

При кваліфікації за ст. 369 КК України, на відміну від ст. 368 КК України, не беруть до уваги розмір пропонованої, обіцяної чи наданої

неправомірної вигоди, тобто він може бути незначним, значним, великим або особливо великим.

Об'єктивна сторона злочину характеризується такими діями:

1) пропозиція неправомірної вигоди, 2) її обіцянка; 3) надання неправомірної вигоди. Якщо особа пропонує (обіцяє) службовій особі неправомірну вигоду, але фактично не збирається її надавати і не надає, то її дії, на думку М. І. Хавронюка, все одно слід кваліфікувати як закінчений злочин за відповідною частиною ст. 369 КК України [14, с. 307].

При вчиненні дій, передбачених ст. 369 КК України, адресатом неправомірної вигоди є службова особа, при чому службовій особі неправомірну вигоду пропонують, обіцяють або надають за вчинення чи не вчинення нею в інтересах того, хто її пропонує, обіцяє чи надає, або в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Склади злочинів, передбачених ст.ст. 368, 369 КК України, тісно пов'язані між особою. За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягає як особа, яка запропонувала, пообіцяла чи надала неправомірну вигоду, так і той, хто її одержав, прийняв пропозицію (обіцянку) неправомірної вигоди чи просив надати. Водночас можливі такі ситуації, коли одна з цих осіб кримінальній відповідності не підлягатиме (через відсутність ознак загального суб'єкта злочину) або звільнитиметься від неї.

Для кваліфікації дій за ст. 369 КК України немає значення, за законні чи незаконні дії пропонують, обіцяють або надають неправомірну вигоду. Злочином є факт пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди з метою забезпечення прийняття неупередженого рішення службовою особою, що не є порушенням її службових обов'язків. Але, якщо дія, позначена в ч. 1 ст. 369 КК України, здійснена для того, щоб службова особа вчинила незаконне діяння, яке містить ознаки складу самостійного злочину,

то скоєне утворює підбурювання до відповідного злочину і додатково кваліфікується за ч. 4 ст. 27 [14, с. 322].

Суб'єкт злочину, передбачений ст. 369 КК України, є загальний (фізична осудна особа, якій виповнилось 16 років). На кваліфікацію цього діяння за ст. 369 КК України не впливає те, діяла особа, яка пропонувала, обіцяла чи надавала неправомірну вигоду, за власною ініціативою чи ініціативою інших осіб.

Науковці одностайні в тому, що серед усіх факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину спосіб його вчинення має найбільш юридичне значення та визначається як певний метод, порядок і послідовність рухів, прийомів, що застосовуються особою для вчинення злочину [22, с. 9; 23, с. 178].

Інформація про спосіб вчинення корупційних злочинів є основою для висунення версій, організації та планування розслідування, обрання напрямків розслідування та визначення першочергових слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести при розслідуванні.

Корупційні злочини характеризуються високим ступенем латентності. Спеціальні суб'єкти таких злочинів роблять усі можливі дії для приховування факту вчинення ними злочину.

У зв'язку з цим підготовка до вчинення злочину, як правило, вже включає планування злочинцем способу його приховання. Так, готуючись до вчинення корупційного злочину, наприклад отримання неправомірної вигоди, особа заздалегідь вчиняє дії щодо його приховування, а саме: підшукує посередника; відкриває банківський рахунок на ім'я одного з родичів або близької особи; складає фіктивні документи про наявність боргу, виграш, сплату послуг тощо; готує неправдиве алібі та ін.

Способи вчинення корупційних злочинів дуже різноманітні і залежать насамперед від виду злочину, який вчиняється.

Найчастіше корупційні злочини вчиняються для отримання неправомірної вигоди шляхом:

- документальної фальсифікації (створення неофіційної звітності, ведення обліку неіснуючих втрат, створення документально неіснуючих зобов'язань, використання підроблених документів, умисне знищення документації).
- Тобто у цьому випадку отримання неправомірної вигоди пов'язане зі службовим підробленням;
- підкупу (державних посадових осіб, посадових осіб іноземних організацій чи приватних організацій) для певного сприяння ними в отриманні неправомірної вигоди;
- розкрадання майна (державного чи приватної юридичної особи) шляхом використання свого службового становища; зловживання службовим становищем чи впливом;
- перевищення влади чи службового становища;
- невиконання чи неналежного виконання своїх службових обов'язків;
- легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом;
- невиконання судових рішень чи перешкоджання здійсненню правосуддя тощо.

В останні роки безпосереднє вчинення корупційних злочинів полягає у активних завідомо протиправних діях, що порушують обов'язкові до виконання норми законодавства, правила, інструкції.

Зокрема, це: підкуп посадових осіб; інтелектуальна та матеріальна підробка документів; вчинення правочинів за відсутності економічної необхідності, відсутності можливості повернення отриманих матеріальних цінностей, на завідомо невігідних умовах; зняття грошей з банківських рахунків підприємства, організації під звіт без надання звітної документації, з використанням їх на власні потреби; надання грошових кредитів в порушення існуючого порядку; незаконне використання службового становища у процесі приватизації державних підприємств з метою придбання їх у приватну власність або заволодіння значним числом акцій самим чиновником, близькими йому особами; перепродаж земельних ділянок, які знаходились в розпорядженні їх власників; незаконне і явно

невигідне відчуження основних засобів виробництва; потурання, сприяння правопорушникам, неприйняття до них заходів; фіктивне прийняття на високооплачувану роботу і незаконне нарахування заробітної плати; сприяння у створенні при державних підприємствах комерційних структур з метою «перекачування» коштів цих підприємств на рахунки окремих фірм; тимчасове запозичення державних або громадських коштів або використання їх не за призначенням, у тому числі нецільове використання бюджетних коштів; сприяння методам недобросовісної конкуренції на споживчому ринку.

Способи приховання корупційних злочинів також різноманітні. Вони полягають у прихованні злочину в цілому, прихованні факту участі посадової чи службової особи в злочині (зловживання владою або службовим становищем, перевищення влади або службових повноважень, видавання завідомо неправдивого документа, одержання та провокація неправомірної вигоди), приховання слідів злочину (службове підроблення).

Головними способами приховання корупційних злочинів є: фальсифікація обліку й звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину; підписання актів здачі-прийняття замовлених послуг без їх існування, використання посередників; організація неправдивого алібі; оформлення фіктивних договорів; оформлення предмета неправомірної вигоди як офіційну виплату, виграш, благодійний внесок тощо.

Крім того, службове підроблення (як окремий злочин) є способом приховання інших корупційних злочинів, наприклад, зловживання владою і службовим становищем, перевищення влади і службових повноважень, отримання неправомірної вигоди тощо.

Надання неправомірної вигоди може бути здійснено як особисто, так і через посередника. Останнім є суб'єкт, який не надає або не прагне надати неправомірну вигоду службовій особі від свого імені, а також не бажає

вчинення або не вчинення службовою особою дій з використанням її службового становища в своїх інтересах чи інтересах третіх осіб.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується прямим умислом: винний усвідомлює, що він пропонує, обіцяє чи надає службовій особі неправомірну вигоду за виконання чи невиконання будь-яких дій з використанням наданої їй влади чи службового становища в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що корупційні злочини у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, мають спільну складову – наявність корупційного характеру, що здебільшого виражений у отриманні неправомірної вигоди, незаконного збагачення та інших переваг, які особа бажає отримати для себе, родичів чи третіх осіб.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ.

3.1 Зарубіжний досвід встановлення відповідальності за корупційні злочини.

Зменшення рівня корупції в Україні та покращення ефективності боротьби з корупцією можливе лише за умови вивчення та аналізу зарубіжного досвіду боротьби з цим явищем, а також шляхом подальшої імплементації позитивних напрацювань у національне законодавство, з урахуванням особливостей нашої правової системи.

Мінімізація кількісних показників корупційних злочинів з урахуванням міжнародних стандартів є нагальною потребою для сучасної України, оскільки відповідає суспільному запиту більшості співгромадян, які потерпають від корупції. Тому, необхідне активне впровадження вже давно перевірених антикорупційних механізмів.

Зважаючи на співвідношення національної та міжнародної систем корупційних злочинів, можна дійти висновку, що вони повністю не збігаються. Зокрема, корупційними злочинами ст. 23 Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. визнає легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, а КК України – ні.

Водночас КК України до розряду корупційних злочинів відносить, наприклад, викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК України) або порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (ст. 320 КК України), тоді як Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. не згадує про такі злочини.

Розглядаючи практику притягнення до відповідальності за корупційні злочини в зарубіжних країнах, можна стверджувати, що підходи до системи заходів притягнення до відповідальності суттєво відрізняються.

Звичайно, в різних країнах такі заходи мають відповідні національні особливості. Проте, кожна держава робить акцент або на каральному, або на попереджувальному напрямку діяльності. Відповідно, і відповідальність в тій чи іншій державі має ознаки або більш жорстокої (Китай зі смертною карою), або більш лояльної (скандинавські країни з попереджувальними та пробаційними заходами).

Отже, для більшої наочності та презентативності розгляду міжнародного досвіду встановлення відповідальності за корупційні злочини слід обрати такі країни, як Китай та Норвегія.

У Китаї антикорупційні заходи помітно посилилися після XVIII Всекитайського з'їзду Компартії та Всекитайських зборів народних представників 12-го скликання, коли Головою Китайської Народної Республіки було обрано Сі Дзіньпіна. Після приходу до влади він одразу оголосив відкриту війну нестримній офіційній корупції. Найбільш дохідливо і популярно Сі пояснив нові підходи наступним чином: «Боротьба з корупцією – це те, що всі країни світу мають робити, і що їх народи бажають бачити... Народні маси найбільше ненавидять корупцію, і ми маємо діяти, щоб розвіяти їхні побоювання. Тому, – сказав Голова КНР, – ми маємо вести боротьбу і проти «тигрів», і проти «мух». По інституціональному будівництву в сфері боротьби з корупцією у мене є два зауваження. Перше: необхідно посадити владу в клітку інститутів, а друге – «сонячне світло – це кращий захід застороги проти корупції». Боротьба з корупцією не позначиться на економіці. Навпаки, наголосив Сі Дзіньпін, боротьба з корупцією, з такими протизаконними діями, як хабарництво, допоможе створити чистий уряд, видалити перешкоди, які заважають ринковій діяльності, пришвидшити оформлення справедливих правил і створити більш сприятливе інвестиційне і бізнес-середовище [44, с. 164].

І вже в перший рік керівництва країною нового Голови Китайської Народної Республіки стало зрозуміло, що обіцянки Сі Дзіньпіна

викоринити корупцію, по-справжньому «вдарити по тиграх» не залишаться обіцянками [41, с. 304].

У 2014 році за корупційні злочини, хабарництво, здирництво, зловживання владою та посадами було засуджено понад 71 тисячу осіб. Було порушено, розслідувано і доведено до суду справи стосовно 33 вищих партійних і держчиновників. Серед них такі «недоторканні» раніше «тигри», як заступник голови Народної політичної ради КНР Су Жун, заступник голови Центральної військової ради КНР Сюй Цайхоу, член Постійного комітету Політбюро ЦК КПК Чжоу Юнкан. Чжоу, до речі, став першим серед китайських найвищих посадовців, кого обвинуватили в корупції і засудили до довічного ув'язнення [42].

Така жорстка боротьба з крадіжками і нецільовим використанням бюджетних коштів, з порушенням партійної дисципліни і корупцією у найвищих ешелонах влади, незважаючи на посади, не могла, вважають аналітики, не позначитися на темпах економічного зростання Китаю. Вже за підсумками першого півріччя 2015 року економіка Піднебесної продемонструвала зростання на сім відсотків. «Зростання на такому рівні, – зазначив Сі Цзіньпін, – тобто приблизно сім відсотків, буде достатнім для досягнення напрацьованих нами цілей розвитку, а саме до 2020 року збільшити вдвічі валовий внутрішній продукт і середньодушовий дохід населення – і міського, і сільського» [16].

Загалом, продовжуючи тему антикорупційної боротьби в Китаї, за п'ять років Сі Цзіньпіна при владі спецслужби порушили справи проти 1,5 мільйона китайських чиновників. Дві третини обвинувачених покарані звільненнями з посад і виключенням із партії, сотні тисяч вищих партійних керівників отримали великі терміни ув'язнення або були розстріляні. Вже стали нормою показові страти засуджених чиновників, іноді з трансляцією по телебаченню. Загалом, за різними даними, у рамках боротьби з корупцією, з 2000-го року в Китаї було розстріляно не менш як 10 000 осіб [17, с. 147].

Норвегію зараховують до країн з низьким рівнем корупції, як у державному, так і в приватному секторі. Це означає, що в повсякденному житті громадяни не стикаються з необхідністю або вимогою давання хабара державним службовцям, а підприємці не пропонують хабарів. Зазвичай, пропозиція або очікування неправомірної вигоди не тільки призведе до застосування санкцій, але й викличе різко негативну реакцію. Індекс сприйняття корупції у протягом останніх 5 років дорівнював 8,6 – 8,9 з 10 можливих балів, що дає змогу Норвегії залишатися серед 10 – 12 найменш корумпованих країн світу.

В Норвегії боротьбою з корупцією займаються два органи: спеціалізована поліція та спеціалізована прокуратура. Вони відповідно звітують Національному директорату поліції та Генеральному прокурору. Ці органи займаються лише серйозними та важливими справами. Інші справи розслідує поліція.

У результаті Норвегія є однією з найменш корумпованих країн світу. Водночас це може бути результатом не стільки антикорупційної моделі, скільки культури країни. Проте, окрім високої суспільної самосвідомості, скандинавська країна може похвалитися безліччю успішних розслідувань та обвинувальних вироків проти високопосадовців. Тут за ґратами опинилися экс-прем'єр, брат колишнього президента, а мера столиці — відсторонено від посади.

Судова система також є досить ефективною у розгляді складних справ. Тут немає недоторканих політиків чи олігархів, усі мають рівні шанси понести відповідальність за вчинене суспільно небезпечне корупційне діяння. Водночас процес притягнення до відповідальності супроводжується прозорістю, неупередженістю та невідворотністю, що забезпечує притягнення до відповідальності виключно винних у межах вчинених ними злочинів.

Наслідування кращого досвіду інших країн у подоланні корупції – не єдина можливість вийти з корупційної кризи. В Україні не бракує і власних

експертів, про що свідчить підготовка численних антикорупційних ініціатив, утім, проблема у відтоку кадрів, а також постійно бракує наполегливості завершити розпочате до кінця.

Безперечно, наслідування міжнародного досвіду встановлення відповідальності за корупційні злочини не гарантують свободу від корупції, але це надає більше можливостей для боротьби з нею, уніфікує і об'єднує зусилля в цій справі, що поступово витісняє корупцію з нормальної течії суспільних відносин, робить її неprestижною.

Отже, вітчизняному законодавцю при удосконаленні антикорупційного законодавства варто використовувати досвід зарубіжних держав у протидії корупції, зокрема Китаю та Норвегії, що сприятиме, на нашу думку, зростанню економіки та добробуту наших громадян.

3.2. Напрями удосконалення кримінальної відповідальності за корупційні злочини в Україні.

Дослідники зазначають, що законодавче визначення поняття «корупційні кримінальні правопорушення», яке надано у примітці до ст. 45 КК України, не є досконалим та не розділяє понять кримінального злочину від кримінального проступку.

А.В. Савченко вказує на необхідність у поглибленому теоретичному закріпленні поняття «корупційний злочин». Корупційні злочини необхідно розглядати як системоутворюючі елементи корупції та одночасно мати типові риси суспільно небезпечних діянь, передбачених КК України. Їх перелік слід розширити та уточнити, при цьому корупційними слід визнати і ті злочини, які вчиняються службовою особою з використанням службового становища, а не тільки шляхом зловживання службовим становищем. Крім цього, слід узгодити перелік корупційних злочинів з переліком, визначеним у міжнародних конвенціях. Зокрема, до корупційних слід додати ті посягання,

що пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 та 209-1 КК України) [10].

Професор М.І. Мельник вважає, що у вітчизняному кримінальному законодавстві не вживається такий термін, як «корупційний злочин», що дає підстави багатьом вченим та практикам висловлювати сумнів щодо юридичної обґрунтованості виділення такого виду злочинів, як корупційні, а іноді навіть стверджувати відсутність корупційних злочинів в Україні як таких, а значить, і корупційної злочинності як соціально-правового явища. За такої логіки, з урахуванням певних обставин організаційно-правового та процесуального характеру, складається досить парадоксальна ситуація: в Україні багато років функціонують спеціальні структурні підрозділи правоохоронних органів, до компетенції яких входить боротьба з кримінальними проявами корупційного характеру, існування корупційної злочинності фактично визнається на вищому політичному і законодавчому рівнях тощо, але багато вчених та практичних працівників правоохоронних органів не визнають існування корупційної злочинності [26, с. 129].

Проте, науковець схиляється до виділення корупційних злочинів, як особливого виду злочинів, видається абсолютно допустимим і доцільним з огляду на наступне. Наявність зазначеної групи злочинів логічно впливає із чинного законодавства України. Вітчизняне законодавство вживає такі терміни, як «корупція», «корупційні діяння», «правопорушення, пов'язані з корупцією». Ці злочини виділяє те, що вони об'єднуються у відповідну групу не за формальним розташуванням у системі Особливої частини КК України, залежно від того, в якій главі містяться статті про їх відповідальність, а за цілим рядом спільних і обов'язкових для всіх їх ознак змістовного характеру: суб'єкта злочину; сфери вчинення; особливостей ознак об'єктивної; суб'єктивної сторони складу злочину [26, с. 131].

Важливим моментом є стабільність національного антикорупційного законодавства, уникнення постійного корегування його норм та забезпечення від політично мотивованого впливу.

При створенні нових кримінально-правових положень та удосконаленні вже наявних, законодавець не повинен припускатися технічних помилок. Необхідно припинити практику дублювання у КК України визначення термінів, що мають важливе значення для кваліфікації корупційних злочинів (зокрема, терміни «службова особа» та «неправомірна вигода»).

У ході нормотворчого процесу та правозастосуванні у сфері запобігання корупційним злочинам необхідно, на наш погляд, визначитися з єдиним підходом до тлумачення ключових кримінально-правових термінів, які стосуються ознак конкретних корупційних суспільно небезпечних діянь («істотна шкода», «тяжкі наслідки», «неправомірна вигода», «підкуп», «зловживання», «використання», «повноваження», «пропозиція», «обіцянка», «одержання неправомірної вигоди», «надання неправомірної вигоди», «прохання надати неправомірну вигоду» тощо), а законодавцю варто зберегти норми про відповідальність за корупційні злочини за умови концептуального реформування національного кримінального законодавства у майбутньому.

Також з метою уніфікації кримінально-правового регулювання корупційних злочинів, пропонується розробити єдине поняття «корупційний злочин» у межах нового складу злочину – «корупційний злочин» та об'єднати усі суспільно-небезпечні діяння, які підпадатимуть під визначення і ознаки новоствореної норми, у межах окремого розділу КК України під назвою «Корупційні злочини».

При цьому важливо не лише запропонувати той або інший класифікаційний критерій об'єднання корупційних злочинів, а й пам'ятати, що при побудові відповідної системи злочини мають бути пов'язані один з одним, перетворювати хаотичний набір злочинів в єдине ціле, де кожен елемент системи пов'язаний з усіма іншими елементами і його властивості не можуть визначатися без урахування існуючого зв'язку.

Незважаючи на різні думки науковців з приводу розробки єдиної системи корупційних злочинів у межах КК України, вважаємо, що такі зміни, в цілому, матимуть позитивний вплив на ефективність кримінальної відповідальності за корупційні зловживання в Україні.

Крім цього, враховуючи, що усі суспільно небезпечні діяння, що містять ознаки корупції, мають великий ступінь суспільної небезпеки та посягають на життєво-важливі сфери суспільства та держави, а також тісний зв'язок з іншими формами злочинності, зокрема організованою й економічною злочинністю, слід зазначити, що необхідним є посилення покарання та запровадження більш жорстких умов для звільнення від кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Зокрема, на нашу думку, доцільним є внесення змін у санкції статей КК України, що передбачають відповідальність за корупційні злочини. У цих змінах слід значно збільшені штрафні санкції; запровадити обмеження/позбавлення волі на більш тривалі строки, у порівнянні з чинним законодавством; призначити спеціальну конфіскацію за вчинення будь-якого корупційного злочину; передбачити безстрокове позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Окремої уваги заслуговує кримінально-правова норма, що встановлює кримінальну відповідальність за незаконне збагачення як особливого різновиду корупційних злочинів, а саме ст. 368-5 КК України.

З урахуванням того, що саме корисливий мотив породжує умисел вчинити суспільно небезпечне корупційне діяння, тобто, практично усі корупційні злочини вчиняються з метою незаконного збагачення, усунення недоліків цієї норми є першочерговим завданням.

Слід зазначити, що негативними моментами ст. 368-5 КК України є відсутність дієвого покарання у випадку набуття зазначеною особою активів у розмірі більшому, ніж 100 000 грн., але меншому, ніж 1 мільйон грн. без законних на те підстав, а також відсутність правових механізмів стягнення таких активів в дохід держави. Крім того, застосування конфіскації

незаконних активів і покарання за набуття таких активів вибірково лише до окремих категорій суб'єктів декларування є свідченням відсутності послідовності законодавця у реалізації засад боротьби із корупцією, визначених у Законі України «Про запобігання корупції».

Отже, з метою забезпечення виконання принципу співмірності та справедливості покарання, необхідно передбачити покарання у вигляді конфіскації незаконних активів до усіх категорій суб'єктів вчинення вказаного правопорушення.

Також слід встановити дієве покарання у випадку набуття зазначеною особою активів у розмірі більшому, ніж 100 000 грн., але меншому, ніж 1 мільйон грн. без законних підстав, а також прописати правовий механізм стягнення таких активів в дохід держави.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано новий підхід щодо вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сучасного стану та перспектив протидії суспільно небезпечним корупційним діянням, насамперед злочинам, в Україні.

За результатами роботи сформульовано висновки та пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства України, які полягають у наступному.

1. Під «корупційними злочинами» слід розуміти передбачені виключно КК України, суспільно небезпечні, протиправні, карані умисні діяння, що містять ознаки корупції та вчиняються спеціальними суб'єктами злочину. Такі злочини слід розглядати як системоутворюючі елементи корупції та їх перелік підлягає розширенню й уточненню. Зокрема, корупційними слід визнати й ті злочини, що вчиняються службовою особою з використанням службового становища, а не тільки шляхом зловживання службовим становищем. Крім цього, слід узгодити перелік корупційних злочинів з переліком, визначеним у міжнародних конвенціях.

2. Криміналізація незаконного збагачення у 2019 році актуалізувала роль системи електронного декларування у попередженні та виявленні корупції. Нововведена кримінально-правова норма (ст. 368-5 КК України) змінила підхід до розуміння складу злочину та його розслідування. Крім того, ця норма передбачила механізм доведення антикорупційними органами відповідальності за незаконне збагачення.

3. Відсутність дієвого покарання у випадку набуття суб'єктом злочину, передбаченого ст. 368-5 КК України, активів у розмірі більшому, ніж 100 000 грн., але меншому, ніж 1 мільйон грн. без законних на те підстав, відсутність правових механізмів стягнення таких активів в дохід держави, а також застосування конфіскації незаконних активів і покарання за набуття таких активів вибірково, лише до окремих категорій суб'єктів декларування,

вказує на недосконалість вітчизняного кримінального законодавства. Запропоновано внести зміни до КК України у кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за корупційні злочини.

4. Корупційні злочини, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем, хоч і не мають усіх корупційних ознак, проте об'єднані однакою способом вчинення – шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, що і є ключовим у визначенні їх як корупційних.

5. Корупційні злочини у сфері господарської діяльності, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, мають спільну складову – наявність корупційного характеру, що здебільшого виражений у отриманні неправомірної вигоди, незаконного збагачення та інших переваг, які особа бажає отримати для себе, родичів чи третіх осіб.

6. Наслідування досвіду зарубіжних держав у подоланні корупції – не єдина можливість вийти з корупційної кризи. Проте, міжнародний досвід встановлення відповідальності за корупційні злочини не гарантує свободу від корупції, але це надає більше можливостей для боротьби з нею, уніфікує і об'єднує зусилля в цій справі, що поступово витісняє корупцію з нормальної течії суспільних відносин, робить її непрестижною. Законодавцю запропоновано врахувати досвід таких держав, як Китай та Норвегія.

7. З метою уніфікації кримінально-правового регулювання корупційних злочинів, пропонується розробити єдине поняття «корупційний злочин» у межах нового складу злочину – «корупційний злочин» та об'єднати усі суспільно-небезпечні діяння, які підпадуть під визначення і ознаки новоствореної норми, у межах окремого розділу КК України під назвою «Корупційні злочини».

8. З огляду на підвищений рівень суспільної небезпеки корупційних злочинів за ознакою спеціального суб'єкта злочину запропоновано посилити

покарання за їх вчинення. Зокрема, збільшити строки покарання у виді обмеження й позбавлення волі, штрафи, призначати спеціальну конфіскацію незалежно від тяжкості вчиненого корупційного злочину, а також передбачити безстрокове позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (редакція від 01.01.2020) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. (редакція від 27.10.2020) № 1700-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49, – Ст. 2056.
3. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.
4. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47, – Ст. 2051.
5. Конвенція ООН проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-У) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
6. Меморандум про взаємодію із Міжнародним валютним фондом. – 22.04.2014.
7. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 р. № 794-VIII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 6, – ст.55.
8. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 24, – ст.212.
9. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 1, – ст.2.

10. Корупційні злочини в Україні: проблеми кримінально-правового розуміння / А. В. Савченко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2015. - № 3. - С. 14-24.
11. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика) [текст] навч. посіб. / А. В. Савченко – К. : «Центр учбової літератури», 2016. – 168 с.
12. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (ратифікована із застереженнями і заявами Законом України від 04 лютого 2004 року № 1433-IV) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
13. Протидія корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії / О. Ю. Бусол // дисертація – 2015. – 119–121 с.
14. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М.І. – К.: Ваіте, 2018. – С. 472.
15. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. – Київ : ВД «Дакор», 2019. – 1384 с.
16. Система заходів антикорупційної діяльності у розвинутих країнах світу / В. М. Трепак // Публічне право. - 2016. - № 1. – 193-201 с.
17. Актуальні проблеми протидії корупції: вітчизняні реалії та зарубіжний досвід / Ю. П. Заблоцький // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. - 2014. - Вип. 1. – 211-216 с.
18. Теоретико-прикладні проблеми запобігання та протидії корупції в Україні / В.М. Трепак // дисертація – 2020. – №1 – 199-221 с.
19. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи / Д. Г. Михайленко // монографія – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – 582 с.

20. Публічно-правова протидія корупції / В.В. Топчій, В.А. Шкелебей, Т.М. Супрун // навчальний посібник – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 208 с.
21. Проблеми кваліфікації корупційних і пов'язаних з корупцією злочинів / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. М. Киричко та ін.// навчально-методичний посібник – Харків: Нац.юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. – 114 с.
22. Панов М.И. Основные проблемы способа совершения преступления в советском уголовном праве : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 – Х., 1987. - 26 с.
23. Митрофанов І.І. Загальна частина кримінального права України : навч. посіб. / Митрофанов Ігор Іванович ; Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського. – Одеса : Фенікс, 2015. – 576 с.
24. Козленко В.Г. Юридична характеристика корупції як соціального явища. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2015. № 4-1. С. 72-79.
25. Тютюгін В.І., Гродецький Ю.В. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: загальна характеристика. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1. С. 272-295.
26. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. К. : Юридична думка, 2004. 400 с.